

Moscova în 12 septembrie 1944, pe de o parte între U.R.S.S., U.S.A. și Marea Britanie, iar pe cealaltă parte între România.

Asupra Ardealului de Nord, suveranitatea a avut-o România prin dictatul de la Viena exercitarea de fapt a acestei suveranități a fost numai suspendată. În punctul 15 din Convențiunea de Armistițiu din 12 septembrie 1944, puterile aliate au declarat nu și neexistența dictatului de la Viena. Această înseamnă că sunt nule și neexistente toate consecințele de drept ale acestui dictat, ca și când de la început n-ar fi fost (existat). În consecință suveranitatea României asupra Ardealului de Nord este considerată de drept ca una care n-a încetat niciodată, ci a fost numai tulburată de stare de fapt, întemeiată pe un act declarat nul și neexistent.

Prin aceeași Convențiune de Armistițiu puterile aliate au hotărât revenirea la România a Transilvaniei⁶⁰³. Din toate aceste rezultă că Transilvania de Nord se găsește în suveranitatea Statului Român.

Din motive militare, autoritatea militară sovietică, exercită administrația asupra acestor teritorii.⁶⁰⁴

Cluj, 30. XII. 1944.

(ss.) Gh. Ropan
secretar

603 Kézzelel beszúrva: „sau pe cea mai mare parte”.

604 A mondat kézzel javított új változata: „Grupările din FND declară, că asupra acestor teritorii autoritatea militară sovietică exercită controlul administrației.”

25.
GOLDBERGER NICOLAE BUKARESTI KIKÜLDÖTT JELENTÉSE
A ROMÁN KOMMUNISTA PÁRT KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK
AZ ÉSZAK ERDÉLYI HELYZETRŐL⁶⁰⁵

Bukarest, 1944. december 30.

Szigorúan titkos!

Eltvársak,

Az észak erdélyi politikai helyzetet a Romániából küldött hatóságok távozása után az általános bizonytalanság jellemzi. Pártszervezeteink és elsősorban a területi bizottság igyekezett a politikai helyzetet mind a pártaktíva, mind a magyar és román demokratikus erők, ideértve az egykori nemzeti parasztpárt és a liberális párt volt tagjait, képviselői számára tartott előadások sorozatával tisztázni. A fő irányvonalat Luka elvtárs cikke jelenti számunkra, melyet két alapvető pontban foglalhatunk össze:

1.) Észak Erdély jelenleg sem Magyarországhoz, sem pedig Romániához nem tartozik, noha a SZU és szövetségesei, valamint Románia közötti fegyverszünet kikötései nem ismerik el a bécsi diktátumot, s Erdély vagy teljes egészét vagy nagy részét Romániának ígérlik. Az a tény, hogy a Demokratikus Blokk kormánya nem tartotta be a fegyverszünet feltételeit, s még a fegyverszünet legelementárisabb követelményeinek sem tett eleget, Észak Erdély jelenlegi helyzetéhez vezetett.

2.) A bukaresti kormány által kihelyezett közigazgatás, ahelyett, hogy valóban demokratikus lett volna, s betartotta volna az Észak Erdélyben élő nemzetiségek jogait, mint ismeretes, működését tekintve gyarmatosító, reakciós és fasiszta közigazgatás volt, melyet a felszabadító szovjet hadsereg nem tűrhetett meg.

Állandó általános jellemzőnek tekinthető a még mindig elég erős sovinizmus, mind a magyarok, mind a románok körében. A románok készek harcolni a magyar sovinizmus ellen, s tényekkel bizonyítani annak meglétét. Ugyanezt teszik a magyarok is a román sovinizmus vonatkozásában. Mindez azokban a híresztelésekben jut kifejezésre, melyek egyik részről pontos adatokat tartalmaznak arra vonatkozóan, hogy a román hatóságok visszatérnek és újra helyreállítják a rendet, másik részről pedig, hogy a román hatóságok távozásával Észak Erdély, magától

605 Az Sz. Kirszanov, a romániai SZEB Politikai Osztályának helyettes vezetője által A. Visinszkijnek küldött jelentéshez mellékelt kísérelőiraton a következő megjegyzés szerepel: „V. A. Zorin elvtársnak.” Az alábbi táviratot a romániai SZEB szovjet képviselőinek címezték. Ugyanakkor technikai okok miatt nem sikerült Szuszajkovot és Pavlovot a máramarosi és máramarosszigeti helyzetről informálni. Ilyen körülmények között lépett Sz. Dangulov azonnali VCS kapcsolatba Moszkvával: „Gribanov elvtársnak. Jelenleg a kárpátaljai Ungváron vagyok. Máramarosszigetről érkeztem ide, hogy kapcsolatba lépjek Bukaresttel és tájékoztassam őket a Bizottság munkájának kezdeti eredményeiről. A kapcsolatfelvétel sikertelen volt. Úgy határoztam, hogy a Szuszajkov és Pavlov elvtársaknak címzett táviratot haladéktalanul továbbítom Önöknek Visinszkij elvtárs számára. Ezzel együtt lépjenek kapcsolatba Pavlov elvtárral és közöljék vele is a távirat szövegét. Dangulov”. (AVP RF. F. 0125. Op. 34. P. 131. D. 21. L. 40.) - az orosz szerk. kiegészítése.

értetődően, a Magyarországon felállítandó demokratikus kormány irányítása alá fog tartozni.

Létezik egy harmadik elképzelés is, mely mindkét nép körében igen elterjedt, de leginkább a munkások között, nevezetesen, hogy Erdélyt mindkét részről meglehetősen magára hagyták. Független Erdélyt akarnak, ami, lévén határos a SZU-val, csatlakozna hozzá. Ebből a szempontból figyelemreméltók a magyar lakosság megnyilvánulásai. A magyarok többsége (a fasiszta erők maradékától eltekintve) nem kívánja a régi magyar rendszer visszaállítását, s bármilyen más rendszert elfogadna, a román kivételével.

Jellemző az a beszélgetés, amit máramarosi parasztokkal folytattam, ahol is különösen erős a román sovinizmus, s ahol kérdésemre, mit csinálnak majd csendőrök nélkül, azt a feleletet kaptam: „Hát elmentek a mi románjaink, úgy jobb is náluk nélkül, merthogy üres tarisznyával jöttek, de hat szekéren mentek el. Vitték azok a szekereket is, a lovakat is.”

Ezek a megnyilvánulások leginkább a munkásosztály körében voltak tapasztalhatóak, a marosvásárhelyi szakszervezetekben, a helyi szakszervezeti bizottságok gyűlésein. Amikor küldötteket választottak a Romániai Egyesült Szakszervezetek kongresszusára, felvetődött, hogy a küldöttek semmilyen körülmények között se egyezzenek bele Észak-Erdély Romániával való egyesülésébe, hanem vessék föl Észak-Erdély függetlenségének kérdését, valamint a SZU-hoz csatlakozásának szándékát.

Miután Marosvásárhelyen én vezettem a helyi bizottság ülést, megmagyaráztam az elvtársaknak, milyen veszélyes is az effajta nézőpont kifejtése, különösen a bukaresti kongresszuson. Elmondtam, hogy nézőpontjuk veszélyes, semmi aktualitása sincs, s az antifasiszta fronton belüli szakadáshoz vezetne, pedig az nemcsak Észak-Erdély és Románia, de az egész világ fasiszta ellenes mozgalma számára is nélkülözhetetlenül fontos. A marosvásárhelyi helyi bizottság ezek után érvénytelennek nyilvánította előzetes határozatát, s elfogadta, hogy minden jogával és kötelezettségével részt vesz a Romániai Egyesült Szakszervezetek kongresszusán. Elmagyaráztam Észak-Erdély tulajdonképpeni helyzetét, valamint annak szükségességét, hogy a munkásosztály egyesítse erőit, legelőször is a fasiszmus teljes körű likvidálása terén, mind a fronton, a felszabadító csapatoknak nyújtott segítséggel, mind a hátszágban, az üzemek, a közigazgatás és a társadalmi élet megtisztításával a fasiszmus csőkevényeitől.

Pártunk neve Román Kommunista Párt Észak-Erdélyi Tartományi Bizottsága vagy kolozsvári szervezete. Szakszervezetünk a Romániai Egyesült Szakszervezetekhez tartozik, a MADOSZ központja Brassóban, a Hazafiak Szövetségéé Bukarestben van. A mi Platformunk alapítása tekintetében megegyezik a romániai Országos Demokratikus Arcvonal⁶⁰⁶ platformjával, amit a Román Demokrata Szövetség nem ismert el. A továbbiakban is érvényesnek tekintjük a tárgyalásokat,

606 Az orosz eredetiben: Nemzeti Demokrata Front.

a kapcsolatokat nem szakítjuk meg, de nem szándékozunk a SZU vagy a Fegyverszüneti Bizottság külpolitikájával ellentétes deklarációt készíteni. Követeljük, hogy minden demokratikus erő egyesüljön, s munkájával segítse elő Észak-Erdély demokratizálódását, valamint a két nép közeledését, s együttes harcát a fasiszmus csőkevényei és a sovinizmus ellen.

Ennek szellemében tartottam „Észak-Erdély politikai és gazdasági helyzetéről” címmel előadásokat román és magyar nyelven Észak-Erdély több városában, mind a román, mind a magyar demokratikus erők képviselői részvételével. Előadásaim lényege az volt, hogy nem lehet az eseményeket félrevonultan kivárni, hanem feltétlenül életre kell hívni az Országos Demokrata Arcvonalat, amely a Platformra támaszkodva, a konkrét helyzetnek megfelelően folytatná a harcot Észak-Erdély gazdasági, pénzügyi és közigazgatási helyreállításáért.

E gondolat jegyében állítottuk fel az ODA bizottságait, a már működő kolozsvári mellett Désen, Besztercén, Zilahon, Nagybányán, Máramarosszigeten, Szatmárnémetiben, Székelyudvarhelyen, Csíokban, Háromszéken és Nagykárolyban. E városokban [és vármegyékben] a munkásszervezeteken és a megmaradt demokratikus erőkön kívül magunk köré csoportosítottuk az egykori nemzeti paraszt-, valamint a liberális párt több volt tagját is. A területi bizottság döntött és elérkezettnek látja az időt, hogy Kolozsvárott január végén minden megyéből összehívják az ODA képviselőit, hogy az értekezleten határozatot fogadjanak el a gazdasági, egészségügyi és egyéb kérdésekben való egységes, az ODA Platformjára támaszkodó fellépésről. Ez olyannyira megoldható, hogy három héttel később, Désen és Besztercén átutazóban azt tapasztaltam, hogy az ODA bizottságai már megalakult, működőképes szervezetek, melyeknek a kölcsönös megértés jegyében sikerült a prefektusokat leváltaniuk, s a közigazgatásban a számtalan kötelezettségnek eleget téve a hiányosságokat pótolni, s a megyében számos gyakorlati intézkedést foganatosítani. Ugyanez a helyzet Szatmár, különösen Udvarhely megyékben. Mivel semmiféle visszajelzést sem kaptunk az észak-erdélyi parancsnokság felállítására tett javaslatunkra, annál nagyobb szükség van egy értekezlet megtartására. A munka központosítása híján erőfeszítéseink korántsem lehetnek maximálisan hatékonyak.

A gazdasági helyzet

A helyzetet leginkább a hiányosságok elképesztő sokaságával lehetne jellemezni a gazdaság minden területén. A vasútvonalak megsemmisülése, a közlekedési eszközök hiánya azt a helyzetet eredményezte, hogy, noha Bihar megyében elegendő búza áll rendelkezésre, addig Kolozsvárott mindeközéig a munkások napi kenyéradagja 200 gramm, s esetenként még ezt a mennyiséget sem kapják meg. Ugyanez a különbség Szatmár és Máramaros megyék között is: az előbbiben van búza, míg az utóbbiban nagyobb a gabona és kukoricaliszt hiány, mint valaha.

Mégsem pusztán a közlekedés elégtelen volta okolható kizárólagosan e súlyos helyzetért, hanem az a tény is, hogy a cséplőgépekhez nincs üzemanyag, többségükhöz benzinre lenne szükség, kenőolajra, így a gabona nagy része nincs kicsépelve (a másik része pedig rohad).

A parasztságnak tett javaslatunk, hogy cséphadaróval csépeljenek, mint ötven vagy száz évvel ezelőtt, igen minimális eredményt hozott. Ilyen eszközökkel a parasztek három nap alatt csak azt a mennyiséget tudják kicsépelni, ami a családjuk számára szükséges. A zsírfélék hiányáról nem is beszélek, ami ha akad is az egyik megyében, a másikba már nem jut. Például a Szatmár, Szilágy, valamint Beszterce-Naszód megyékben van napraforgóolaj, amiből egy liter 10–12 pengőbe kerül. Kolozsvárott vagy Nagyváradon és más városokban azonban 25–30 pengőért sem kapni. Az ilyen hiányosságok eredményeképp az egyes megyék olymértékben elszigetelődtek egymástól, hogy Udvarhely és Maros megyék hermetikusan lezárták a határaikat, nemcsak Románia, de a többi észak erdélyi megye felé is, s csak akkor engedélyezik a szállítást, ha cserébe olyan árut kapnak, amiből a megyének nincs elég. Például készek deszkát, gerendát, olajat vagy egyéb nyersanyagot adni, de helyette cukrot, kerozint, benzint, gypjút vagy mást kérnek, amire szükségük van. Addig, amíg a helyzet nem normalizálódik és nem születik egész Észak Erdélyt érintő megegyezés, nem kritizálhatjuk élesen ezt a situációt. Ellenkezőleg, egyetértünk azzal, hogy Beszterce megyéből ne szállítsák a búzát Bukovinába, Torda megyébe vagy Fogarasba. Máskülönben hamarosan éhínség lesz. Javaslatot tettem prefektusainknak, adjanak ki körrendeletet, amelyben köteleznek minden előljárót, hogy saját felelősségük terhére garantálják azt, hogy a falvakból a felesleg kivételével ne szállítsák el a gabonát és biztosítsák a vetőmagot. Másrészt engedélyoznünk kellett a vetőmaggal való kereskedést ott, ahol ez korábban tiltott volt, máskülönben a parasztek nem vitték volna a gabonát a piacra, a falusi vezetés pedig még nem képes a városok számára összegyűjteni a gabonát. Ami a gabona árát illeti, komoly nézeteltéréseink vannak a szovjet hatóságokkal is, amelyek több helyen még az ő ittlétük alatt megállapított, korábbi hivatalos árakat akarják megtartani. Ez a mázsánkénti 40 pengős ár azonban méltánytalan a parasztsággal szemben. Ettől függetlenül az általunk meghatározott mázsánkénti 120 pengős ár sem ösztönzi a parasztokat arra, hogy a gabonát a piacra vigyék. Mert például Torda megyében 7.000 lejt adnak egy mázsa búzáért. A későbbiekben még szólni fogok azokról a nehézségekről, melyeket a lej és a pengő eltérő árfolyama okoz.

Ám a legkilátástalanabb helyzetben a munkásosztály van. Azt a tényt leszámítva, hogy a vasúti munkások heteken át nem kaptak fizetést, (a vasutas-kérdés csak néhány nappal ezelőtt oldódott meg, a román vasúttársaságtól a korábbi fizetésük dupláját kapták) az esetek többségében a munkások kétségbeejtően alacsony fizetést kapnak, ami még az alapvető életszükségleteiket sem fedezi. Például a nagyváradi cipőgyári munkások 50 pengőt keresnek hetente, azaz 1.500 lejt, a nagybányai és az ebben a körzetben élő bányászok pedig maximum 100 pengőt egy héten. Kijelenthetjük tehát, hogy a kolozsvári és marosvásárhelyi munkásokat

leszámítva, akik nagyrészt érvényre juttatták a szakszervezetek döntését annak viszonylatában, hogy egy munkás nem kaphat kevesebbet két pengőnél vagy ötnél többet óránként, Észak-Erdély többi városában ez az alapvető követelmény nem teljesült.

Ugyanakkor virágzik a feketepiac, ahol a Ókirályságból származó árukhoz csak elképesztő árakon lehet hozzájutni. Egy kiló cukor ára 1.500–1.800 lej között mozog stb. Ugyaninnen feketén hozzák be a selyemharisnyát, a fehérneműt, a bőrárut, a cipőtalpat vagy a cipőt, ami ott jóval olcsóbb, így óriási összegeket harácsolnak össze.

Az árucserre elve alapján hozzáláttunk a községi és városi szövetkezetek megalakításához. A legnagyobb hiányosságok Máramaros, Kolozs, valamint Csík megyében vannak. Sehoh sincs elég vetőmag, petróleum, benzin és gyufa. Teljes a gyógyszerhiány.

Lehetőség lenne fűrészüzem beindítására, ahol faanyagot, deszkát és mást lehetne az építkezésekhez előállítani. Hozzá lehetne kezdeni az egeresi vagy a szurduk-i szén kitermeléséhez, újra lehetne indítani a dohányipart, azok után, hogy a kolozsvári dohánygyár teljes kapacitással hozzá lát a termeléshez.

Pénzügyi kérdések

Ahogy a legutóbbi alkalommal rámutattam, az észak-erdélyi piacon nagy a pénzhiány, ami annak az eredménye, hogy a német–magyar visszavonulás idején az összes bank kivonta tőkét a nagyobb kereskedelmi és ipari vállalkozásokból. A helyzeten csak kis mértékben javított a szovjet pengő kibocsátása. Minden igyekezetünk ellenére sem sikerült részvény- vagy egyéb alapú bankot megnyitnunk, még Kolozsvárott sem, noha ott nagyobb rejtett tartalékok vannak. Az észak-erdélyi bankok román tulajdonosai szintén nem akarnak pénzt követelni az egykori Királyság bankjaitól, bár mint nyilvánvalóvá vált, annyit kaphatnának, amennyit csak akarnak. A lej és a pengő közti nagy különbség, az egységes átváltás hiánya nagy nehézségeket okoz. Például a szatmárnémeti szovjet parancsnokság, nem tudni milyen alapon, a pengő árfolyamát 14,50 lejben határozta meg. A helyi vasúti dolgozók eme árfolyam alapján kaptak fizetést, de már egy hónap alatt a pengő 30 lejjig emelkedett, így a dolgozók félhavi bérüket elveszítették. A pengő árfolyama általában 30 lej. A Romániát határoló⁶⁰⁷ Szatmár megyében a pengő 40 lejt ér. Többször előfordult, hogy a pengőt felvásárolták, majd Romániába hozták és 60 lejjel számolták át (nem tudni milyen céllal és indokkal). A rubelt alapul véve, ami 100 lejt ill. 2.50 pengőt ér, a hivatalos árfolyamon 40 lejt kellett volna számolni. Erőfeszítéseink, hogy a helyi tőkéseket rávegyük elhagyott vállalataik újra indítására és működtetésére, eddig csekély eredményt hoztak. Ez a helyzet bizonytalanságával és a mesterségesen szított magyar, valamint román sovinizmussal

607 Goldberger a trianoni magyar–román határra utal.

magyarázható. A magyar sovíniszták félnek a román hatóságok visszatérésétől, a román sovíniszták pedig szabotázsokat hajtanak végre, bizonyítandó, hogy a román hatóságok nélkül az Ókirálysággal való egyesülés nem lehetséges. A súlyos pénzügyi helyzet kezelése elsősorban az állami és a közhivatalnokokra hárul. Komoly erőfeszítéseink ellenére e hivatalnokok fizetését még nem sikerült biztosítani, s nagyrészt csak 300–400 pengő előleget kapnak összesen, Kolozsvárott ez az előleg eléri a 800 pengőt. Ez annál is inkább kiemelten kezelendő probléma, miután mind az állami és közhivatalnokokat, mint a postát és a nyugdíjakat, valamint a városi elöljárókat is fizetni kell. Mindehhez még hatalmas kiadások társulnak a hidak, a villanytelepek és a vízvezetékek stb. helyreállításának finanszírozására. Az adóbevételek igen lassan folynak be, különösen a falvakban, ahol a parasztok megsemmisítettek minden dokumentációt, a közigazgatási apparátus létszáma pedig hiányos és a hivatali helyiségek sem biztosítottak. Az 1945-ös évre vonatkozóan mindenütt felvettem a progresszív adó kérdését, legkevesebb öt fokozatot kalkulálva.

Az egészségügy kérdései

Mint már utaltam rá, hatalmas a gyógyszerhiány. Visszavonulásukkor a németek elpusztították vagy használhatatlanná tették mindazt a gyógyszerkészletet, amit már nem tudtak magukkal vinni. Emellett mindenütt orvoshiány van. Akadnak olyan vidékek, ahol egy orvos sincs, mint például Zsibón vagy Szilágy, Máramaros és Beszterce-Naszód megyékben és Szatmárban. Legutóbb a Beszterce megyével szomszédos Bukovinából arról értesültünk, hogy ott kiütéses tifusz dühög. Mindent megtettek, hogy megakadályozzák a járvány áttérjedését Beszterce megyére. Ha az intézkedések ellenére mégsem sikerül útját állni, akkor az orvos- és gyógyszerhiány következtében Észak-Erdélyre borzalmas megpróbáltatások zúdulnak. Az intézkedések, hogy a tisztogatáson már átesett kolozsvári orvosokat vidékre küldjék, nem tűrnek halasztást.

A közigazgatás kérdései

Az elmúlt hetek folyamán számtalan kiegészítést, s ahol erre szükség volt, változtatást eszközöltem a megyei és városi közigazgatásban. A közigazgatási apparátust legteljesebb mértékben Kolozsvárott sikerült megtisztítani, más megyékben csak jóval kisebb arányban. E változtatásokat a legtöbb esetben a demokratikus erők egyetértésével hajtottam végre, mint például a Szamos [Szolnok-Doboka] megyei prefektus leváltását, ahol is a reakciós és fasiszta-barát dr. Miksa [?] helyére az ODA elnöke, dr. [Romulus] Moldovan került. Ugyanígy az ODA bizottságának sikerült leváltania a megyei munkát szabotáló, s a fasiszták letartóztatását akadályozó besztercei prefektust, s helyette a besztercei ODA elnökét, a demokrata dr. Ștefan I. Pop-ot kineveznie. Ugyanitt letartóztatták a

rendőrség vezetőjét, akiről bebizonyosodott, hogy rabló és tolvaj is egy személyben. Helyére egy demokrata zsidó került. Még ezután kell sort kerítenünk több elengedhetetlen változtatásra Szilágyban, Szatmárban és Máramarosban. A többi megyében a prefektusok demokraták. Több nehézséggel vagyunk kénytelenek szembenézni a főjegyzők kinevezése kapcsán, akik a községi irányítás terén mindenképpen kulcsfontosságúak, s nélkülözhetetlenek a kapcsolattartásban is. Több példa volt rá, hogy bár a demokratikus szervezeteknek vagy a frontnak [az ODA-nak – a szerzők megj.] sikerült választások útján leváltania a korábbi községi elöljárót, a reakciós főjegyző azonban új reakciós elöljárót ültetett a demokrata helyére. Abból az elvből kiindulva, hogy főjegyzővé nemcsak speciális képzettségű embereket és jogászt lehet kinevezni, e munkakörbe demokrata munkásokat is választottak, akiről bebizonyosodott, hogy alkalmasak erre a feladatra. Ugyan-ezekkel a nehézségekkel találtam szemben magam a községi jegyzők kinevezésénél, mivel nem voltak erre a munkára megfelelő módon felkészült kádereim. Miután több megyében tanítókat neveztek ki erre a tisztségre, négy gimnáziumi osztállyal vagy még alacsonyabb végzettséggel, mint például a Bihar, Maros[–Torda] vagy Szamos [Szolnok-Doboka] megyében, ez a kérdés máig megoldatlan, lévén nem volt kit a községekbe mint jegyzőt küldeni. Több helyen elengedhetetlen az elöljáró leváltása, s szinte minden megyében folyamatban van a személycseréje. Néhol már lezárultak a választások, mint például Szatmár, Maros, Biharban megyékben és Kolozsvár legtöbb részén.

Nagyon híján vagyunk olyan megbízható, demokratikus beállítottságú kádereknek, akik nemcsak a községi, de a városi prefektúrákon is felelős pozíciókat tölthetnének be vagy akár az elöljáróságokon, pénzügyi osztályokon és máshol. Mindenképp úgy kell tervünket megvalósítani, hogy az ODA-értkezlettel egyidejűleg Kolozsvárott megtartható legyen az ODA platformjához tartozó prefektusok értekezlete is, ahol az egységes irányvonal kijelöléséről, valamint a közigazgatási és jogi kérdésekben való egységes fellépésről dönthetnek. E tekintetben határozatot hoztunk a fasiszta törvények körrendeletekkel történő felváltásáról, kidolgoztuk a fasisztákra és a háborús bűnösökre vonatkozó jogszabályokat. Ezen a téren Kolozsvárott már működik egy bizottság. A bíróságokon több változtatásra, valamint tisztogatásokra is szükség volt, mivel azok a legutóbbi időkhöz is felmentették a szabotőröket és a fasisztákat, mégpedig a törvények hiányára hivatkozva. Elmagyaráztam, hogy a korábbi magyar törvények megtartása nem jelenti a fasiszta törvények elfogadását, hanemcsak a törvények demokratikus aspektusainak érvényesítését.

Az iskolákban mindenhol beindult az oktatás, így a felsőbb iskolákban is, a kolozsvári magyar egyetemet is beleértve. Minden erőfeszítést megtettünk, hogy a demokratikus beállítottságú [román] egyetemi oktatók visszatérjenek Nagyszebenből valamint Temesvárról és megnyissák a kolozsvári román egyetemet. Ennek szellemében megállapodtunk a magyar egyetem professzoraival, akik készek átadni az egyetem központi épületét minden felszerelésével együtt, ha engedjük, hogy a

magyar egyetem fennmaradjon egy másik épületben, amiből itt van elég.⁶⁰⁸ Nem halaszthatjuk tovább a magyar egyetemi előadások beindítását a román professzorok megérkezéséig. Azon a véleményen vagyunk, hogy Kolozsvárott mindkét egyetemen van létjogosultsága, s a nemzetek egyenjogúsága elve alapján segítségünkre lesznek a sovinizmus elleni harcban. Amennyiben a román egyetem megnyitása után is az marad az uralkodó nézet, miszerint csak a magyar részlegeknek van létjogosultsága, úgy a dolog lényegét tekintve semmi sem változik, legfeljebb csak a forma vonatkozásában. Sokhelyütt felügyelőket neveztem ki az ODA soraiból az oktatás ellenőrzésére, hogy az demokratikus legyen. Ami az egyházi iskolákat illeti, melyek tovább folytatják az oktatói munkát, a prefektúrán keresztül közbenjártunk, hogy maga a püspökség fizesse ezen iskolák tanítóit, illetve, hogy hozzájáruljon az iskolák ellenőrzéséhez és azok államivá válásához. Erre leginkább az Észak-Erdélyt jellemző pénzühiány miatt van szükség, ami lehetetlenné teszi az állami alkalmazottak bérezését.

Tanulságos lenne részletesen megvizsgálni, ki finanszírozza az észak-erdélyi papságot. Utam során megtudtam, hogy Beszterce megyében már minden román pap megkapta két havi bérét, s a továbbiakban még két havit fog kapni, lejben. A pénzeket a prefektúrán visszatartják. A papság állítása szerint a püspökségtől kaptak fizetést, míg a püspökség azt hangoztatja, a pénzühiány miatt képtelen az egyházi iskolák tanítóit fizetni. Amennyiben ezek a pénzek a román államtól származnak, akkor azt szét kell osztani a papság és a tanítók között, miután a prefektúrától a legtöbb tanító csak kisebb-nagyobb előleget kap fizetés gyanánt. Felmerül a kérdés, hogy a papok bérezése nem áll-e szoros összefüggésben az olyan elemek támogatásával, akik az észak-erdélyi sovinizmus magvát alkotják. Azt gondolom, ez a helyzet.

Elvtársak, a fent elmondottak megkövetelik, hogy pártszervezeteink erősek legyenek, s képesek Észak-Erdély teljes politikai, gazdasági és közigazgatási életét irányítani. Ezen a téren mindeközéig nagy nehézségekkel kellett szembesülnünk. Ugyanakkor Kolozsvárott megérkezésünk után rövid idő alatt sikerült újra alakítanunk a szervezetet, s az ott talált egy-két párttag helyén ma már száz perspektivikus tagot találunk, s hamarosan már háromszázat. Más megyékben és városokban korántsem ilyen bízható a helyzet. Ennek alapvető oka az az elvi állásfoglalás, mely szerint azok, akiket 1941–43-ban letartóztattak vagy akik a provokátorok nézeteit osztották, illetve a Szigurancán vallottak, a mai napig nem léphetnek be a párt soraiba. Mindenesetre jelen pillanatban Kolozsváron kívül pártbizottságunk van Désen, Nagyváradon, Besztercén, Szatmárnémetiben, Máramaroszigeten, Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Csíkszeredán, valamint Háromszéken is. Szilágy az egyetlen megyeközpont [sic!],⁶⁰⁹ ahol nincs pártbizottság, de hamarosan

608 A Goldberger által említett megállapodásról nincs tudomásunk. Éppen ellenkezőleg: az épületkérdés miatt az elkövetkező hónapokban folyamatos alkudozások, tárgyalások folytak a magyar egyetem vezetése és a helyi politikai erők között.

609 Nyilvánvalóan Zilahról van szó.

itt is megalakul. Az e bizottságok megalakításához adott útmutatásokat kiegészítettem azokkal az instrukciókkal, melyeket Jakab [Sándor] elvtársától kaptunk azok után, hogy a Központi Bizottság egyik elvtársával visszatért a bukaresti értekezletről. Ezeket az instrukciókat átadtam a Szamos [Szolnok-Doboka], Beszterce, Maros[–Torda], Udvarhely, valamint Háromszék megyei pártszervezeteinek.

Mindabból, amit Észak-Erdély megyéiben az ott töltött öt hét alatt tapasztaltam, kiderül, hogy pártszervezeteinknek jók a kilátásai a gyors gyarapodásra és a megerősödése, annál is inkább, mivel ezt az előttünk álló események és feladatok feltétlenül megkövetelik. Pártunk Románia kormányzó pártja lehet, melynek útmutatásait mindenhol várják, s szavára a demokratikus erők minden képviselője odafigyel, így azok is, akik az egykori Nemzeti Parasztpárt, valamint a Liberális Párt volt tagjaiként több városban az ODA szervezeteiben tömörülnek. Tekintettel erre a kivételesen szerencsés helyzetre, feltétlenül szükség van vezető káderekre. Minden megyében legalább egy idősebb, tapasztalt párttag kellene, aki irányítaná és tanítaná az új kádereket. Ezért kérjük a KB-t, hogy mihamarabb jelöljön ki tagot az 1941–43-as letartóztatásokat felülvizsgáló bizottságba, amely a magyarországi KB javaslata alapján Kolozsvárott működne, ahová ők is bármikor delegálnák küldöttüket. A régi párttagok helyzetének tisztázásáig legalább négy öt aktivistát kérünk Észak-Erdély számára rendelkezésünkre bocsátani.

Amennyiben a KB által elének állított feladatokkal, még ha csak részlegesen is, de meg tudunk birkózni, az annak köszönhető, hogy vannak tömegszervezeteink, melyek napról-napra több tagot számlálnak, mindinkább aktívak, s készek a felmerülő problémák sokaságát megoldani. Ilyen például a mindenütt megszerzett szakszervezeti mozgalom. Bizonyos helyeken igen jó eredményekhez vezet az a sajátos körülmény, hogy a szakszervezetbe tömörült munkások nem folytatnak harcot a tulajdonosokkal, mivel az, hogy nagyrészt a Vörös Hadsereg számára dolgoznak, lehetőséget ad arra, hogy az ODA-ban, a közigazgatás irányításában vagy a gazdasági és az állami igazgatás más ágazataiban mind aktívabban vegyenek részt.

A kolozsvári szakszervezetek több mint 15 ezer tagot számlálnak, s igen nagy káderek számát mondhatnák magukénak, köztük fizetett funkcionáriusokat is. Például a „Dermata” háromezer munkást foglalkoztat, az üzemi bizottság irodáján hét, a vállalat által fizetett ember van állományban (ami persze kivételnek számít), akik szakszervezeti és szervezési ügyekkel foglalkoznak. Ezen kívül Kolozsvárott működik az Ekésfront, amely több községi szervezettel, s a megye nagy részével is jó kapcsolatokkal rendelkezik. A MADOSZ szintén több városban és községben fejt ki tevékenységét. Sok munkánkba került, amíg a MADOSZ sorait megtisztítottuk az olyan sovinizta elemektől, melyek hatása a mai napig érezhető a szervezeten belül. Másik szervezetünk a Hazafias Védelmi Szövetség,⁶¹⁰ ami most kezdte meg működését. Csak Kolozsvárott működik a Hazafiak Szövetsége, amely

610 A „Népvédelemről” van szó.

igen erőtlén, s erőfeszítéseink ellenére sem sikerült tevékenységi körét kiszélesíteni.

Azt gondolom, Észak-Erdélyben az SZ.P. [?] helyett célszerűbb lett volna megalakítani az „ARLUS”⁶¹¹ helyi szervezeteit, melyek azokat a demokratikus elemeket is tömörítették volna, akik nem fogadják el teljes mértékben a platformot, de mindenképpen szovjet-barátok.

A Nagyváradon létrehozott szakszervezetekben sikerült megtörnünk a legnagyobb sovinizta ellenállást, mind a magyarok, mind a románok körében, s legfőképpen a vasutas szakszervezetben. A több mint négy hét alatt végére értünk a felvilágosító munkának, s két hetes időtartamra instruktort neveztünk ki az észak-erdélyi egyesült szakszervezetek szervező bizottságába, hogy megteremtsük a nagyváradi vasutas szakszervezet egységét. Előfordult olyan eset, hogy a bukaresti vasutas szakszervezet tagjai nagyváradi tartózkodásuk idején nem voltak hajlandóak egy szakszervezetben lenni a magyar munkásokkal. A nagyváradi szakszervezet létszáma 4.000 fő, ami folyamatosan növekszik, az új vállalatok beindulásának függvényében.

A szakszervezeteken kívül a MADOSZ szervezete is működik Nagyváradon, s igen jók a kapcsolatai a megyén belül, valamint az Ekésfront is, amely jó eredményeket mutathat fel a községekben végzett munka terén. A városban sikerült szinte minden elöljárót újra megválasztani, s mindenhová demokratikus gondolkodású személyt kinevezni.

Dés és Szamos [Szolnok-Doboka] megye. Dési szakszervezetek: a vasutas szakszervezet négyszáz taggal, a désaknai sóbányák munkásainak szakszervezete, valamint a többi, különféle foglalkozású munkást tömörítő szakszervezet, lévén ezek igen kevesen vannak. A szakszervezetek élén a helyi bizottság áll. A megyében még Szamosújváron szervezték meg a szakszervezeteket. Ezen kívül itt is működik az Ekésfront, amely leginkább a prefektus leváltása után szélesítette ki tevékenységi körét, s igen jók a kilátásai, miután az Ekésfront elnöke maga a prefektus. A MADOSZ szervezete csak ezen a héten tisztította meg sorait az ott rejtőzködő magyar sovinizta és fasiszta elemektől. A szervezetnek jók a kapcsolatai a megye magyar falvaival. Megalakult a Hazafias Védelmi Szövetség szervezete, amely étkezdéket üzemeltet, de tevékenységét más területeken is kifejti, s alapjában véve igen hatékony munkát végez.

Besztercén megérkezésemig (ami négy héttel ezelőtt történt) a szakszervezeteket a kisiparosokkal közösen kezdték el szervezni. A szakszervezetek a kisiparosok kiválása és egy saját szövetségbe tömörülése után jöttek létre, de csak igen kis taglétszámmal, minthogy a korábban működő fűrésztelepek megszűntek. Szólni kell még az Ekésfront szervezetéről, amely épp csak hozzálátott a munkához, s ugyanez a helyzet a Hazafias Védelmi Szövetséggel is.

Szilágy megyében és Zilahon a vállalatok hiánya miatt igen kis létszámmal alakultak meg a szakszervezetek. Ugyanakkor ott tartózkodásom idején megszervezték a MADOSZ nagygyűlését, ahol lefektették a szervezet alapjait, valamint az Ekésfront szervezetének alapjait is. A megyében szervezés alatt áll a szurduki szakszervezet, ahová 1.200 bányász lép be. A bányászok egy részének részvételével gyűlést tartottam, ahol elhatározták az egyesült szakszervezet létrehozását. Zsibón megalakult a vasutas szakszervezet majdnem kétszáz taggal, s a MADOSZ szervezete is. Szilágysomlyón szintén megszervezték a szakszervezeteket és a MADOSZ. Ugyanúgy Szilágycsehen és Hadadon is.

Szatmár megye. Szatmárnémetiben megalakultak a szakszervezetek és a helyi bizottságok, a tagok létszáma alig éri el az 1.500-at, mivel a város romokban hever (ez egész Észak-Erdély leginkább lerombolt városa), s a legtöbb vállalat ennek következtében még nincs helyreállítva. A legszervezettebb itt a vasutas szakszervezet.

A nagybányai szakszervezetek eléggé erősek és több mint 3.500 tagot számlálnak, leginkább bányászokat. A helyi bizottságok itt különösen hatékonyak és aktívak, Birtás [Gábor] elvtársat pedig újra ide irányították szakszervezeti munkára. A Hazafias Védelmi Szövetség, valamint a MADOSZ ugyancsak működik Nagybányán.

Felsőbányán a bányászok jól szervezettek, s egész Észak-Erdélyben itt a legbarátságosabb a légkör.

Máramaroszigeten a szakszervezetek 1.100 munkást tömörítenek. A szervezet itt folyamatosan gyarapszik. Az Ekésfront szervezés alatt áll.

A marosvásárhelyi szakszervezetek eléggé jól szervezettek, taglétszámuk 6.000 fölött van. A helyi bizottság igen jó eredményeket könyvelhet el. A MADOSZ és a Hazafias Védelmi Szövetség szervezetei szintén megalakultak. Maros megyében Szászrégenen van szervezet. Mivel a fűrészüzemek a többi járási településen nem működnek, így egyelőre szakszervezetek sem jöttek létre, ugyanakkor a MADOSZ szervezetei e településeken is eredményesek.

Udvarhely megyében vasutas, bányász, valamint egyéb, vegyes tagságú szakszervezetei nem rendelkeznek túlságosan nagynak mondható létszámmal. A legerősebb itt is a MADOSZ, melynek a megyében 2.200 tagja van. (Ez egyúttal a MADOSZ leghatékonyabb észak erdélyi szervezete.)

A pártbizottsági elvtársakkal folytatott beszélgetésem után egyértelművé vált számomra, hogy ezt a szervezetet haladéktalanul meg kell tisztítani a magyar sovinizta és fasiszta elemektől.

Csik megyében még nincsenek szakszervezetek, a MADOSZ szervezetei viszont itt is erősek.

Háromszék megyében már megalakultak a szakszervezetek, a MADOSZ-nak pedig jók a kapcsolatai a falvakkal.

611 Az ARLUS az „Asociația română pentru stringerea legăturilor cu Uniunea Sovietică” – vagyis a Szovjet-Román Baráti Társaság román rövidítése. 1944. november 11-én alakult meg Bukarestben.

Sajtó és propaganda

A káderhiány miatt csak a legutóbbi időkben láttunk hozzá a sajtó és propagandaosztály megszervezéséhez. Ennek ellenére a pártbizottság már korábban is komoly felvilágosító munkát végzett az aktíva számára tartott előadásokkal. Ilyen előadásokat tartottak például Észak-Erdély politikai és gazdasági helyzetéről, az [ODA] Platform[já]ról, a szakszervezetekről és sok más egyébéről. Ezen a téren még munkánk elején tartunk. Ami a sajtót illeti, Kolozsvárott az Ekésfrontnak hetilapja van („Földmunkás”⁶¹²). Az utóbbi időben jóval színvonalasabb, s a parasztság számára jól használható anyagokat közöl. Jelenleg is dolgozunk azon, hogy a papír beszerezhetőségétől függően napilappá fejlesszük vagy legalábbis heti háromszori megjelenést érjünk el. Kolozsvárott jelenik meg a magyar „Világosság” című napilap is, melynek kiadását kénytelenek voltunk módosítani, így csak minden második nap jelenik meg. Ennek két oka is van. Egyrészt nem tudtunk olyan megfelelő szerkesztői gárdát biztosítani, amelyik a mi politikai irányvonalunkat követné (az újság mindig is híján volt a forradalmi szellemnek), ezért a szerkesztőségben is változtatásokat eszközöltünk. A másik ok a papír hiánya. E kérdésben számítunk a KB segítségére. Kolozsvári kiadású még a Román Demokratikus Blokk lapja, a „Tribuna”, melyben nyilvánvaló a sovinizta tendencia. Mégsem járultam hozzá a betiltásához, arra számítva, hogy majd sikerül a demokratikus gondolkodású románokat az ODA munkájába bekapcsolni, s ezáltal a „Tribuna” tartalmára befolyást gyakorolni.

A többi észak-erdélyi városban súlyosak a nehézségek ezen a téren, mivel a szovjet parancsnokságok nem járulnak hozzá a sajtó megjelenéséhez. Ennek ellenére Szatmárnémetiben mégis kiadják a „Híradó” című napilapot, ami igen jó, harcos szellemiségű újság és sokat segít az aktuális kérdések megvilágításában, valamint nagyban hozzájárul az álhírek leleplezéséhez is.

Marosvásárhelyen is minden másnap megjelenik egy magyar nyelvű újság.⁶¹³

A nagykarolyi újságot ideiglenesen betiltották, de vélhetően „Szatmár Megyei Közlöny” címen hamarosan újra megjelenik, ugyanúgy a szatmárnémeti „Szabadság” című hetilap is.⁶¹⁴ A „Máramarosi Világosság” kétnyelvű száma is megjelent. Egyik oldala román, míg a másik oldala magyar nyelvű.⁶¹⁵ A lapot a kommunista párt máramarosi szervezete adja ki. Tartalmilag igen gyenge, politikailag pedig igencsak kifogásolható. Ezért nem járultam hozzá, hogy a továbbiakban is a párt lapjaként jelenjen meg, így ettől fogva a demokratikus antifasiszta mozgalom orgánusaként szerepel.

612 Plugarul.

613 Marosvásárhelyi napilapja a Szabad Szó 1944. november 4-től jelent meg.

614 Nagykarolyban csupán 1944. június 24-ig jelent meg ilyen néven lap. 1944. augusztus 23. után nem indult újra, a Szabadság csupán 1945 májusától jelent meg.

615 Máramarossziget lapja ekkor a Poporul, amely csak bizonyos alkalmakkor jelenik meg két nyelven, egyébként román nyelvű.

Kolozsvárott két népklubot alapítottunk, a magyar rendőrség által meggyilkolt Józsa Béláról elnevezett klubot⁶¹⁶, valamint a „Coşbuc”-ot. Az egyik klubban magyar, míg a másikban román könyvtár működik, s nevelő célzatú előadásokat is tartanak. Javaslatot tettem arra, hogy más észak-erdélyi városokban is létesítsenek hasonló népklubokat.

Ami a pártanyagokat illeti, azon kívül, amit a KB-től kaptunk, moszkvai kiadású magyar anyagunk is van. A kolozsvári pártbizottság brosúra formájában mindkét nyelven kiadta Sztálin elvtárs 1944. november 6-i beszédét, tízezer példányban. A fordítást a tartományi pártbizottság készítette. Ígéretet kaptunk arra, hogy a közeljövőben Debrecenből ezer példányt küldenek az MKP történetéből, magyar nyelven. Rövid időn belül elhozhatjuk ezeket a könyveket, mivel azok nagyon fontosak az erdélyi magyar kádereink számára.

A rendelkezésünkre álló rövid idő ellenére előkészítettük az egyesült szakszervezetek kongresszusát, ahová elvárjuk minden fontos észak-erdélyi központ küldötét. A kongresszuson⁶¹⁷ két alapvető kérdést kívánunk felvetni: 1.) Az észak-erdélyi fizetések alacsony volta miatt csökkenteni kell a szakszervezeti tagdíjakat. 2.) Addig, amíg normalizálódik a kapcsolat Észak-Erdély és az Ókirályság között, létre kell hozni a Román Munkakonföderáció⁶¹⁸ Tartományi Bizottságát, Kolozsvár központtal, a bukaresti Munkakonföderáció irányítása alatt, amely egyúttal élő kapcsolatot tarthatna fenn az észak-erdélyi szakszervezetekkel is. Reméljük, hogy a Központi Bizottság jóváhagyja nézeteinket.

Elvtársak, az Észak-Erdélyi Tartományi Bizottság tökéletesen tisztában van mindazokkal a gyengeségekkel, melyek a munka terén tapasztalhatóak, különösen ami pártszervezeteink bővítését és erősítését illeti. Ugyanakkor azon a véleményen van, hogy már lépéseket tett a Központi Bizottság által támasztott feladatok megoldása érdekében és kötelezi magát arra, hogy folyamatosan felhívja a pártszervezetek figyelmét e feladatokra. Ennek érdekében Kolozsvárott január 7–8-ra összehívtam az Észak-Erdélyben működő összes pártszervezet küldöttének értekezletét. A párttal kapcsolatos kérdéseken kívül az értekezlet érinteni fogja az észak-erdélyi ODA általam már korábban említett gyűlésének kérdéseit is.

Melléklet az Észak-Erdélyi Tartományi Bizottság jelentéséhez A Szovjet Parancsnoksággal való viszonyunkról

Noha pártszervezeteink tevékenységének kezdetén kapcsolataink az észak-erdélyi megyei szovjet parancsnokságokkal nem voltak problémamentesek, megállapíthatjuk, hogy jelenleg ezek a viszonyok alapvetően jók, s a megyékben eredményes, mindenki számára hasznos együttműködés tapasztalható a felek között. Maradt azonban néhány máig megoldatlan kérdés. Nem arról a három sarkalatos pontról

616 A Józsa Béla Athenaeum-ról van szó.

617 A szakszervezeti kongresszus Bukarestben volt, 1945. január 26–30. közt.

618 A Romániai Egységes Szakszervezetekről van szó.

van szó, amiről a fenti jelentésben szóltam, s amit a hátszágbeli politikai vezetőségnek személyesen is bemutatam, ahol egyebek közt ígéretet kaptam arra, hogy rövidesen határozat születik az észak-erdélyi közigazgatási kormánybiztos kinevezésével kapcsolatban. Jelentésemből világosan kiderül, hogy mennyi akadállyal találtuk szemben magunkat mind a tizenegy észak-erdélyi megyében közigazgatási, gazdasági, pénzügyi, oktatási, valamint az egészségügyi munka terén.

Másik, munkánkat hátráltató tényező, hogy a szovjet hadsereg megyei parancsnokai politikai képességeik függvényében értelmezik általános rendelkezéseiket, illetve leginkább aszerint, hogy milyen mértékben képes az adott parancsnok a saját helyén kiigazodni. Néhány példa: a fizetések kérdése, ami az árakkal és a drágasággal áll összefüggésben. Amennyiben igaz, hogy létezik olyan rendelkezés, amely szerint semmilyen feltétel (ideértve az árakat is) nem változhat ahhoz az állapothoz képest, amilyen a Vörös Hadsereg észak-erdélyi bevonulásakor volt, akkor nem helyes, hogy ha ezt csak a munkások fizetésével kapcsolatban érvényesítik. Sem a polgári közigazgatás, sem a szovjet parancsnokság nem képes megakadályozni az áremelkedést, miután mind Romániában, mind Magyarországon felszöktek az árak. Így, mivel a létfontosságú élelmiszerek 2-től 300%-kal emelkedtek, a munkások bérért is ennek arányában kell módosítani (mint korábban is), ahogy ez az észak-erdélyi városok többségében meg is történt, egyebek mellett Nagyváradon, a Szatmárnémetin és Nagybánya körzetében. Kolozsvárott, ahol Makedon ezredes elvtárs a parancsnok, úgy határoztak, hogy a munkások óránkénti minimum 2, maximum 5 pengőre emelik. Ez a fizetés az abszolút minimális összeget jelenti, melyet az egyesült szakszervezetek határoztak el, miután figyelembe vették azt a tényt, hogy az üzemek munkásai kizárólagosan a Vörös Hadsereg és a front számára termelnek. Ugyanez a helyzet, azaz meg van határozva a minimálbér Marosvásárhelyen is. A többi városban a parancsnok elvtársak elismerik, hogy e jelenlegi fizetések igen alacsonyok, de leszögezik, hogy az emelés nem tőlük függ. Ennek a problémának nemcsak gazdasági, de nagyon erős politikai jellege van, miután, a szakszervezetek egész munkálkodása ellenére, pártunk irányvonalának megtartása áldozatokat is követel a munkásoktól. Ugyanakkor annak a veszélye is fennáll, hogy a fasiszták azt kezdik hangoztatni, miszerint a Vörös Hadsereg számára termelve a munkások rosszabbul élnek, mint a faszizmus idején. Az észak-erdélyi munkások, különképpen a vasutasok és a bányászok, mint például Szurdokban és másutt, nagy önfeláldozásról és helyzetfelismerő készségről tettek tanúbizonyságot, amikor többen 4–8 héten keresztül fizetés nélkül dolgoztak. Ez ugyanakkor nem azt jelenti, hogy hetente 50–100 pengőt (átlagban 1.500 lejt) keresve, ami közel sem elegendő, folytatni tudnák a munkát.

A másik kérdés, ami mindig is okot adott a szóbeszédre, az ODA kötelékébe tartozó demokratikus szervezetek számára biztosítandó sajtószabadság. Annak ellenére, hogy a szovjet parancsnok elvtársak szóban elismerik, hogy a tömeget csak a sajtó és a gyűlések segítségével lehet átnevelni, sok nehézséget okoznak a demokratikus újságok kibocsátásának engedélyezése kapcsán. Például, Nagyvára-

don már volt egy leellenőrzött demokratikus elemekből és velük együttműködő párttagokból álló szerkesztőbizottság. Annak ellenére, hogy elvben már engedélyezték a lapot, azután sem jelenhetett meg, hogy az észak-erdélyi tartományi (kolozsvári) parancsnok is megadta rá az engedélyt, mivel az utolsó pillanatban a nagyváradai szovjet parancsnok betiltotta. Nagyváradon, ahol is a sovinizmus mindkét nép körében igen erős, egy demokratikus antifasiszta újság egyszerűen nélkülözhetetlen. Elvtársaink elhatározták volt, hogy kiadnak egy újságot, a szovjet parancsnok tilalma ellenére.⁶¹⁹ Ezzel még a letartóztatást is kockáztatták, mondván, hogy a forradalmi tevékenységük miatt már voltak letartóztatásban, s most is készen állnak vállalni ezt a kockázatot. Ez a helyzet nem egyedi. Szatmárnémetiben ugyanez a szituáció. Az ottani elvtársak a szovjet parancsnok engedélye nélkül adtak ki újságot.⁶²⁰ Két nappal azután, hogy megjelent a lap, felkeresték a parancsnokot és magyarázatot fűztek annak tartalmához, amit a parancsnok megfelelőnek talált és engedélyezte a további megjelenést. Ilyen jellegű akadályok más városokban is felmerültek, mint például Marosvásárhelyen, Nagykárolyban és máschol.

Ehhez képest a máramaroszi szovjet parancsnok hozzáállása ezzel teljesen ellentétes volt, mivel ő maga ragaszkodott ahhoz, hogy a szervezet feltétlenül pártújságot adjon ki. Az elvtársak teljesítették akarátát, s jóváhagyásunk nélkül, sőt anélkül, hogy magát a pártszervezetet is jóváhagytuk volna, kiadtak egy nagyon gyenge és ideológiailag helytelen számot.

Szintúgy nem egységes a szovjet parancsnokok hozzáállása a közigazgatási apparátus soraiban végzett tisztogatásokhoz és legfőképpen a fasiszták letartóztatásához, annak ellenére, hogy formálisan elismerik az említettek szükségyszerűségét és jelentőségét, ugyanakkor túlzottan egyértelmű és konkrét bizonyítékokat követelnek az eltávolításukhoz vagy letartóztatásukhoz. Előfordultak olyan esetek, amikor a szovjet parancsnokok, mint például a dési, a nagyváradai vagy egy őrnagy elvtárs, az első kolozsvári szovjet parancsnok,⁶²¹ közismert fasiszták szabadon bocsátásáról rendelkeztek, azzal az ürüggyel, hogy nincs ellenük elegendő bizonyíték. E szituáció okai nem ismeretlenek számomra. Elvtársaink túlságosan is hozzászórtak a szovjet viszonyokhoz, ahol az NKVD csakis akkor tartóztat le valakit, ha az ellene szóló bizonyítékok 100%-osak. Ezt az elvet azonban nem szabad mechanikusan érvényesíteni a front közvetlen közelében, Észak-Erdélyben pedig különösképpen nem. Mellesleg a fasiszta elemek letartóztatása, illetve hivatalukból történő elmozdítása a polgári közigazgatás hatáskörébe tartozik és semmilyen körülmények között sem kompromittálja a szovjet hatóságokat. Figyelmet kell ugyanakkor fordítani az elvtársi és politikai hozzáállásra egymás kölcsönös támo-

619 Nagyváradon a szovjet és román csapatok bevonulása után csupán 1945. január 16-án jelent meg az első magyar nyelvű napilap, az Új Élet.

620 A szatmárnémeti Híradónak feltehetően csupán néhány száma jelent meg 1944 decembere – 1945 márciusa közt.

621 Kovlovskij tábornok?

gatása terén, mind az elvtársak, mind pedig a kolozsvári, nagybányai, besztercei, székelyudvarhelyi, valamint nagykárolyi szovjet parancsnokok részéről.

Érthető, hogy ott, ahol párt és egyéb demokratikus szervezeteink az összes nehézség ellenére bizonyítják, hogy képesek a tömegeket megszervezni és irányítani, méltán szolgálnak rá a szovjet parancsnokok bizalmára is, ugyanakkor mint már utaltam rá, nincs meg mindenkinek a szükséges politikai előképzettsége, s nem egyöntetűleg törekcszenek az intézkedések foganatosítására.

Előterjesztésre került egy olyan javaslat, amely, ha a jelenlegi körülmények között bevezethető lett volna Észak-Erdélyben, igen nagy jelentőséggel bírna. Nevezetesen, hogy a németek kivonulásakor a lakosság egy jelentős része – szászok és svábok – is távozott a területről. Csak Beszterce megyéből több mint húszezren mentek el, s így szinte teljesen elnéptelenedett, van hús olyan község, ahol egyébként jó állapotban vannak a házak és a földek is elég termékenyek.

Jó és kivitelezhető megoldásnak tűnik, hogy a németek által elhagyott településeken mőcokat telepítsünk le. Ezzel részben megoldható lenne az éhező, „hegyi mőc” néven ismert lakosság régi, de annál súlyosabb problémája is.

Kérem a KB-t, hogy amennyiben ez lehetséges, vizsgálja meg újra az észak-erdélyi kormánybiztos kinevezésének kérdését, s hozzon olyan döntést a gazdasági és pénzügyi kérdésekben, amely nagymértékben elősegíti munkánkat.

Nicolae Goldberger

ŘVP RF. f. 0125. řd'. 33. P. 127. D. 7. L. 17-33., Orosz nyelvő másolat. Transzilvanszkij vaprősz. Vengero-rumőnszkij territorialnőj szpor i SZSZSZR 1940–1946. Dokumentő. (Szerk.: Tofik, Iszlamov.) Moszkva, 2000. 68. dok., 270–286.

26.

I. LAVRENTYEV ÁTIRATA A. J. VISINSZKIJ KŐLŐGYI
NŐPBIZTOS-HELYETTESNEK A VŐRŐS HADSEREG
VEZÉRKARÁNAK ÁLLÁSPONTJÁRŐL ÉSZAK-ERDŐLY ROMÁNIAÁNAK
TŐRTŐNŐ ÁTADÁSA KŐRDÉSŐT ILLETŐEN⁶²²

Moszkva, 1944. december 31.

TITKOS

1.) Annak kérdésében, hogy jelen pillanatban a front és Románia közötti távolságot figyelembe véve Észak-Erdély mely része adható át Romániának, kapcsolatba léptem a Vörös Hadsereg Vezérkarával, ahonnan (Styemenko elvtárs-tól) a következő választ kaptam:

a) A Vörös Hadsereg számára előirányzott költségvetés betartásával Észak-Erdély élelmiszer ellátását a 2. és részben a 4. Ukrán Front biztosítja. Amennyiben Észak-Erdély Romániához kerül, akkor az nyilvánvalóan az elkövetkező ellátmányokat jóvátételként fogja kezelni, ami jelenleg nem előnyős.

b) Észak-Erdély a 2. és a 4. Ukrán Front hátszágája.

c) *A Vörös Hadsereg kötelékéhez két román hadtest tartozik, melyek Styemenko elvtárs jelentése szerint rosszul harcolnak, s jelenleg az motiválja őket, hogy Észak-Erdély hamarosan Románia része lesz. Amennyiben már ez a motiváció sem érvényesül, akkor a román hadtestek még kevésbé hatékonyan fognak harcolni.*

A fentiekből kiindulva a Vörös Hadsereg Vezérkara úgy gondolja, hogy jelen helyzetben Észak-Erdély Romániához csatolása számunkra előnytelen. Ha azonban a politikai megfontolások érvényesőlnek a fentiekben kifejtett katonai gazdasági megfontolásokkal szemben, akkor a Vezérkar véleménye szerint egész Észak-Erdély Romániához kerülhet, amennyiben a hozzá legközelebbi frontvonal legalább 110 km-re van. Ebben az esetben a Vezérkar kéri, hogy jelöljék ki az élelmiszer tartalékok kivonásának megfelelő határidejét

2.) A Fegyveszüneti Egyezmény 19. cikkelyét, mely semmisnek nyilvánítja a [második] bécsi döntést, jogi szempontból úgy lehet értelmezni, hogy egész Észak-Erdély a békés rendezésig Romániához kell kerüljön, figyelmen kívül hagyva e terület etnikai jellegét, miután ez a cikkely nem ismeri el Észak-Erdély Romániától való elszakadását. Érthető, hogy az észak-erdélyi megyék egy része az első visszacsatoláskor még nem feltétlenül kerülne vissza, amennyiben ezekben a megyékben katonai jellegő különleges érdekeltsége van.

Mindemellett szükségesnek tartom még egyszer felhívni az Önök figyelmét arra, hogy a Litvinov elvtárs bizottsága által folyó év júliusában készített, Erdélyről szóló feljegyzés⁶²³ nem adott (és őszintén szólva nem is adhatott) választ arra, hogy

622 Elküldve A. Visinszkijnek, intézkedés végett. A dokumentumon a következő megjegyzések szerepelnek: „Zorin elvtársnak. Egyelőre nem vetjük föl a kérdést. A. Vis[inszkij] 1/4.”. A dokumentum szövegében szereplő kiemelések A. Visinszkijtől származnak. – Az orosz szerk. megj.

623 A feljegyzés június 5-i dátumot visel. (Orosz nyelven ugyanabban a kötetben található, mint az itt közölt